

*Nihil potest homo intelligere sine phantasmata**, afirma, la vremea sa Sf. Toma d'Aquino. Cu alte cuvinte, imaginile, simbolurile, iluziile sunt parte componentă a structurii psihologice umane. Forța simbolurilor, impactul lor asupra maselor au fost binecunoscute liderilor comuniști. Aceștia le-au utilizat copios atât în procesul preluării puterii politice, cât și în scopul consolidării și menținerii regimurilor totalitare comuniste. Dar simbolurile și forța lor nu au fost folosite doar în lupta împotriva inamicilor interni ci și împotriva „lumii capitaliste”, considerată dușmanul prin excelență al comunismului, și, uneori, chiar în cadrul unor rivalități interne din „lagărul țărilor de democrație populară”.

Dornică să afișeze la exterior o imagine de monolit de nezdrcinat, lumea comunistă nu a întârziat să fie minată de multiple surse de tensiune, cu origini mai vechi sau mai noi. Dincolo de conflictele cu caracter istoric, cel mai puternic factor generator de resentimente era pretenția Moscovei de a fi un lider infailibil al lumii comuniste, conjugată cu perceperea acesteia ca agresor, ca ocupant, într-o bună parte din țările comuniste.

Încercările Uniunii Sovietice de a spori coeziunea lagărului socialist prin înființarea unor organizații economice (Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc – C.A.E.R. – 1949) sau militar (Tratatul de la Varșovia – 1955) s-au văzut sortite eșecului încă din primii ani de existență al acestor organizații.

Revoltele deschise sau opoziția tacită a Iugoslaviei, a ungarilor, germanilor, polonezilor, românilor, albanezilor, chinezilor și a altor popoare intrate în „zodia comunismului” au arătat întregii lumi eșecul comunismului ca ideologie unificatoare. Lumea nu era încă pregătită pentru o ideologie mondială, moștenirea istorică fiind la acea vreme destul de puternică pentru a contracara sloganele ideologice.

Vom aminti aici doar conflictele care au măcinat organizația C.A.E.R. de-a lungul anilor '60. Sub pretextul integrării și specializării economice, Uniunea Sovietică dorea, cu sprijinul unor state precum R. D. Germană sau Cehoslovacia, să-și reafirme preeminența în cadrul lagărului.

Propunerile de specializare, în formula preconizată în cadrul sesiunilor C.A.E.R., ar fi condus la o industrializare accentuată a unor țări considerate „cu tradiție”, Cehoslovacia, Polonia, R.D.G. și, inevitabil, U.R.S.S., în paralel cu transformarea altora (Bulgaria, România) în veritabile „grădini de zarzavat” ale lagărului. Respinse cu indignare de conducerea de la București, planurile integraționiste, emise de Moscova via Varșovia – Praga – Berlin, au declanșat în cadrul blocului comunist central și est-european o reacție virulentă împotriva României.

Acuzată de „țările surori” că „șade pe resursele sale precum cloșca pe ouă”, România a găsit în aceste tensiuni prilejul pentru o prudentă distanțare față de Moscova. Aceasta s-a făcut inițial prin gesturi simbolice: anularea obligativității învățării limbii ruse la toate nivelele de învățământ, desființarea editurii Cartea Rusă,

* „Omul nu poate înțelege nimic fără imagini”

desființarea Muzeului Româno-Rus, schimbarea denumirii unor străzi, instituții, orașe (Orașul Stalin redevine Brașov).

Pe aceeași linie, a actelor simbolice, se înscrie și editarea lucrării „Marx despre români”, lucrare care cuprindea scrieri în care părintele comunismului prezenta tendințele imperialiste ale Rusiei, tendințe printre ale căror victime se aflau și românii.

Actele de distanțare față de Moscova au culminat cu „Declarația din aprilie 1964”, document de o importanță covârșitoare pentru creionarea drumului propriu al României în lumea comunistă.

De cealaltă parte, Moscova a reacționat printr-o serie de acțiuni situate, cele mai multe, tot în plan simbolic. Cea mai cunoscută acțiune este reprezentată de așa numitul „plan Valev”. Era vorba, de fapt, despre un articol publicat de geograful sovietic E.B. Valev în care acesta argumenta eficiența economică deosebită a unei formațiuni pe care o denumise „complex economic interstatal” și care ar fi inclus o bună porțiune din România și mici teritorii din U.R.S.S. și Bulgaria. De altfel, Valev nu fusese singurul care preconiza în epocă așa ceva, articole în același sens publicând și geograful G. Sorokin, G. Karhin, P.M. Alampiev.

Estompeate o vreme după înlăturarea lui N.S. Hrușciiov de la conducerea Uniunii Sovietice, conflictele și tensiunile între țările socialiste nu au întârziat să renască. Intrată pe făgașul național-comunismului și al afirmării unui drum propriu de dezvoltare, România a iritat din nou Moscova prin poziția adoptată cu prilejul evenimentelor din Cehoslovacia anulului 1968 și a conflictelor arabo-israeliene. Ca atare, în deceniul al optulea atacurile, mai mult sau mai puțin simbolice, împotriva României au continuat să se facă simțite.

Prin prezentul demers dorim să aducem în atenție un astfel de atac inedit, atât din punct de vedere al cercetării istorice, cât și din punct de vedere al formulei alese de inițiatorii săi.

În anii '70 colaborarea în cadrul C.A.E.R. se făcea în alți parametri decât cei preconizați în deceniul precedent, constând mai ales în schimburi economice și ceea ce se numește azi, în sens larg, *know-how*. În cadrul acestei din urmă componente se situa și colaborarea științifică pentru realizarea unor lucrări științifice cu caracter internațional.

În cadrul C.A.E.R. funcționa o Comisie Permanentă pentru Geologie. Sub auspiciile acesteia, au fost realizate de-a lungul timpului o serie de lucrări de către colective mixte de cercetători. În aceste lucrări, realizările școlii geologice românești (criterii de sistematizare, idei conceptuale, modalități de reprezentare) au fost insuficient valorificate. Deși România avea o tradiție recunoscută în cercetările geologice, în cadrul amintitei comisii punctele de vedere exprimate de specialiștii români erau adesea neglijate sau „erau admise după lungi și epuizante discuții”, după cum afirma un geolog român.

Poziția de „oaie neagră” a României printre celelalte membre C.A.E.R. a fost folosită de unele țări, în special de către Ungaria, pentru a insera în lucrările de geologie și, mai ales, în hărțile realizate o serie de date și denumiri cu caracter tendențios. Cel mai elocvent caz de acest gen s-a înregistrat în anul 1979.

În acest an a fost editată la Sofia, de către Comisia Permanentă pentru Geologie a C.A.E.R., „Harta formațiunilor magmatice din zona carpato-balcanică”, sub redacția geologilor bulgari E. Dimitrova, I. Ianev și alții.

În această hartă se foloseau denumiri neuzitate de specialiști pe plan intern sau internațional. Astfel, așa cum reiese din legenda hărții, Podișul Transilvaniei, Munții Apuseni și partea de vest a Banatului apăreau hașurate împreună cu teritoriul Ungariei sub denumirea de „Masivul Central Ungar”, în limba engleză, și „Masivul

Panonic”, în limba rusă. De asemenea, Câmpia Munteniei și Olteniei, cunoscute și redată în toate lucrările de specialitate sub acest nume, erau desemnate, împreună cu o parte a teritoriului Moldovei (între Prut și Siret) cu denumirea de „Platforma rusă”.

Pe această hartă, realizată sub egida C.A.E.R., apar drept colaboratori pentru România geologii Ion Berza și Sergiu Peltz de la Institutul de Geologie și Geofizică. Aceștia nu cunoșteau nimic despre apariția hărții în forma finală, nu fuseseră invitați la Sofia și nici nu le fusese trimisă harta înainte de tipărire așa cum cer uzanțele și cutumele academice.

Harta a ajuns la specialiștii români și, implicit, la cunoștința autorităților române grație geologului bulgar I. Ianev. Acesta fusese redactor adjunct al hărții și, în cursul unei vizite de lucru efectuată la Institutul de Geologie și Geofizică din București în luna noiembrie 1979, a adus colegilor români trei exemplare ale hărții.

Harta incriminată a stârnit vâlvă în cadrul institutului și comentariile stârnite pe marginea terminologiei folosite în redactarea hărții au atras atenția inclusiv Securității. Investigațiile ordonate de conducerea Inspectoratului de Securitate al Municipiului București au scos la iveală, în urma discuțiilor cu specialiștii de la institut, o serie de date suplimentare. Astfel, pe harta formațiunilor de minereu, editată în 1977 și coordonată de U.R.S.S., același spațiu menționat (Munții Apuseni, Bazinul Transilvaniei și o parte din Banat) fuseseră înglobate în aceeași unitate tectonică sub numele de „Masivul Central”, variantă a „Masivului Central Ungar”.

O reprezentare similară se găsea și în harta formațiunilor cristalofiliene, coordonată de Ungaria și editată în 1976. Denumiri identice se regăsesc în „Harta metalogenetică a Europei Centrale și de Sud-Est”, editată în 1975, și în schema tectonică elaborată de I. Ilavsky din Cehoslovacia în 1979. Acesta din urmă introducea și noțiunea de „Masiv Panonic”. Același I. Ilavsky publicase în 1979 și lucrarea „Metalogeneza Europei Alpine centrale și de sud-est” unde realizase „o preluare personală” a datelor primare metalogenetice puse la dispoziție de specialiștii români.

Astfel de neconcordanțe au mai fost observate și în domeniul cercetărilor petrologice pentru formațiuni metamorfice eruptive și al cercetărilor metalogenetice. În plus, România a fost privată de posibilitatea coordonării unor astfel de lucrări de colaborare, cu toate că realizările obținute în domeniul cercetărilor respective o recomandau în majoritatea cazurilor. România a activat în cadrul acestor proiecte mai mult ca furnizor de date. Acestea, deși au fost prezentate în mod clar și bine structurate, fără posibilități de confuzie, au apărut în reprezentările finale cu numeroase erori.

Faptul că aceste „erori” aveau un caracter deloc întâmplător este argumentat și prin folosirea curentă, începând de la jumătatea anilor '70, în articolele publicațiilor geologice ale Republicii Populare Ungare, care vizau și teritoriul României, a denumirilor maghiare pentru localitățile, râurile și munții din Transilvania. Această practică a culminat în anul 1979 în cadrul tipăririi unui ghid pentru grupa de lucru a comisiei geologice a C.A.E.R. În această publicație, denumirile maghiare erau utilizate și pentru zone din teritoriile U.R.S.S., Cehoslovaciei, Austriei și Iugoslaviei, ceea ce a permis reprezentantului României să protesteze și să indice denumirile corecte, autorii maghiari recunoscându-și greșeala.

Situată, aparent, doar în plan științific, unde se pot formula argumente pro și contra, disputa privind utilizarea unor anumite denumiri pentru areale geografice atent delimitate era departe de a fi una lipsită de însemnătate. Harta, ea însăși o construcție simbolică, asigura un suport simbolic excelent pentru afirmarea anumitor idealuri politice, chiar geologică fiind. În cazul Ungariei și al pretențiilor sale teritoriale,

sistemul nu era deloc nou, fiind folosit intens în cadrul campaniilor revizioniste interbelice când hărțile geografice și, mai ales, demografice erau puse în slujba idealului Ungariei Mari.

Acest semnal, conjugat cu alte acțiuni desfășurate atât în interiorul „lagărului socialist”, cât și în Occident era de natură să trezească o legitimă îngrijorare la București. Specialiștii români în geologie au propus combaterea acestor tendințe, evident, în plan științific. În acest sens, într-un document redactat de aceștia se menționa: „pentru evitarea unor situații similare pe viitor, se impun a fi luate măsuri în consecință, considerând necesar a fi avute în vedere, din majoritatea acțiunilor internaționale, direcțiile principale de manifestare în care școala geologică românească trebuie să se impună pe arena internațională la nivelul prestigiului câștigat prin realizările sale. În lucrările viitoare de colaborare se impune de asemenea recuperarea aspectelor negative înregistrate. Selectiv și dirijat ar trebui să se intensifice activitatea pe plan internațional, să se caute și să se accepte coordonarea unor lucrări în prezența unui număr corespunzător de specialiști cu experiență”.

Fără a se bucura nici pe departe de notorietatea hărții „civilizaționale” elaborată de politologul Samuel Huntington în anii '90, harta geologilor bulgari a constituit la vremea respectivă un semnal de alarmă pentru autoritățile române. Modalitatea indirectă de a exprima anumite doleanțe politice, atacul orchestrat la nivel simbolic, fără îndoială cu acordul Moscovei, aveau menirea de a ține conducerea de la București în șah și de a o face mai maleabilă în disputele din alte domenii. Fără îndoială că afirmația lui Gustave Le Bon, conform căreia „în istorie aparența a jucat întotdeauna un rol mult mai important decât realitatea”, își verifica încă o dată valabilitatea. În încheiere, ne exprimăm convingerea că studierea unor astfel de „agresiuni atipice” din trecutul apropiat sunt de natură a facilita o înțelegere mai adecvată a contextului actual, când confruntările militare tind să fie înlocuite (sau precedate!) de „atacurile non-letale”.